

**BO‘LAJAK REDAGOGLARDA DEONTOLOGIK MADANIYATNI
SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.77.14.032>

Baybayeva Muhayyo Xudaybergenovna

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, pedagogika kafedrası
dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi*

Yuldasheva Dilnora Shamsutdin qizi

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, pedagogika va psixologiya
mutaxassisligi 1 kurs magistranti*

Annotatsiya: maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda deontologik madaniyatni shakllantirishning muhim masalalari ochib berilgan. Shu bilan birgalikda o‘qituvchi butun o‘qitish jarayonida o‘zi dars berayotgan fanning umuminsoniy va milliy axloqiy tarbiya vazifalarini singdirish yo‘li bilan o‘qituvchilarga muntazam tarbiyaviy ta‘sir o‘tkazish yollari ham ushbu maqolada yoritilgan. Pedagogik odobni, burchni egallashda, guruhli va ommaviy tadbirlarda ishtirok etish ijobiy natijalar beradi. Bunday muhitda o‘zaro fikr almashish shaxsiy mulohazalarni boshqalar tomonidan bildirayotgan qarashlar bilan taqqoslash ularning to‘g‘riligi, xaqqoniyligiga ishonch hosil qilish mavjud bilimlar yanada deontologik madaniyatni shakllantirishga imkoniyat yaratadi.

Tayanch tushunchalar: deontologiya, deontologik, madaniyat, kasbiy madaniyat, motivatsiya, kasb

**ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
У БУДУЩИХ РЕДАГОГОВ**

Байбаева Мухайё Худайбергановна

доцент кафедры педагогика, кандидат педагогических наук

Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами

Юлдашева Дилнора Шамсутдиновна

*Магистрант 1 курса по специальности « Педагогика и психология » Ташкентский
государственный педагогический университет им. Низами*

Аннотация: в статье рассматриваются важные вопросы формирования деонтологической культуры у будущих учителей. В то же время в данной статье рассматриваются способы системного воспитательного воздействия учителя на учащихся путем включения в учебный процесс общечеловеческих и национальных целей нравственного воспитания предмета, который он преподает. Участие в педагогическом этикете, домашних заданиях, групповых и массовых мероприятиях дает положительные результаты. В такой среде обмен идеями, сопоставление личных мнений с мнениями, высказанными другими, убежденность в их правильности, имеющиеся знания позволяют формировать более деонтологическую культуру.

Ключевые слова: деонтология, деонтологическая культура, профессиональная культура, мотивация, профессия.

**OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF DEONTOLOGICAL CULTURE
AMONG FUTURE TEACHERS**

Baybaeva Mukhayo Khudaybergenovna

Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Associate Professor of the Department of Pedagogy, Candidate of Pedagogical Sciences

Yuldasheva Dinara Shamsutdinovna

*Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, 1st-year master’s student in
the specialty «Pedagogy and Psychology»*

Abstract.: The article deals with important issues of the formation of deontological culture among future teachers. At the same time, this article discusses the ways of the teacher’s systemic

educational impact on students by including in the educational process the universal and national goals of the moral education of the subject he teaches. Participation in pedagogical etiquette, homework, group and public events gives positive results. In such an environment, the exchange of ideas, the comparison of personal opinions with the opinions expressed by others, the belief in their correctness, the existing knowledge allow the formation of a more deontological culture

Keywords: deontology, deontological culture, professional culture, motivation, profession

Jamiyat taraqqiyoti kasb va kasbiy madaniyat hamda mohiyat mazmunida namoyon bo'ladi. Deontologik madaniyat - mehnat faoliyatida namoyon bo'ladi. Mamlakatimiz fuqarolarining ma'naviy qiyofasini belgilovchi fazilatlar - vatanparvarlik, insonparvarlik, milliy g'urur, mehnatsevarlik, baynalminalchilik kabilar o'qituvchi orqali o'quvchilarga singdiriladi. Shuning uchun ham, avvalo, muallimning o'zi umuminsoniy va milliy qadriyatlarni puxta o'zlashtirib olishi, amaliy ishda shaxsan ibrat bo'lishi lozim. Demak, o'qituvchi pedagoglarga xos o'qituvchilik odobiga, mas'uliyati va burchiga ega bo'lgan pedagogik jarayonning extiyojlarini ob'ektiv ravishda bajarayotgan shaxs bo'lishi lozim. O'qituvchi butun o'qitish jarayonida o'zi dars berayotgan fanning umuminsoniy va milliy axloqiy tarbiya vazifalarini singdirish yo'li bilan o'quvchilarga muntazam tarbiyaviy ta'sir o'tkazadi.

Bugungi kunda «Deontologiya» inson tomonidan talab darajasida xulq normalarini va qoidalarini o'rgatuvchi fandır. Deontologiya so'zi kasbiy etikada keng qo'llanilib har bir kasb doirasida kasbning odob, xulq, qonunchilik, sud, pedagog, quruvchi, hamda davlat boshqaruvi tizimida burch, odob-axloq normalarini ifodalaydi. Pedagogik odobni, burchni egallashda, guruhli va ommaviy tadbirlarda ishtirok etish ijobiy natijalar beradi. Bunday muhitda o'zaro fikr almashish shaxsiy mulohazalarni boshqalar tomonidan bildirayotgan qarashlar bilan taqqoslash ularning to'g'riligi, haqqoniyligiga ishonch hosil qilish mavjud bilimlarni yanada boyitishga imkoniyat yaratadi. Madaniyatning bu qismini o'zlashtirish ko'rsatkichlari va natijalari kasbiy layoqatlilik ishlab chiqarish, foydalanish, ishchi holatida saqlab turish qobiliyatlar, kasbiy harakatchilik: o'qish, bilimlarni va qurilmalarni qo'llash malakasini oshirish: ixtisoslanish qobiliyati: tashkiliy layoqatlilik - kasbiy faoliyatning masalalari to'g'risida o'z-o'zini axborot bilan ta'minlash, o'z hatti - harakatlarini birgalikdagi faoliyati bo'yicha hamkasb sheriklari bilan muvofiqlashtirish, qaror qabul qilishda o'z-o'zini idora qilish, mustaqillik, yakuniy natijaga yo'naltirilgan o'z-o'zini tekshirish rasmiy shaxslar bilan ish yuzasidan olib boriladigan munosabatlarni tuzishda, ishga olish hujjatlarini rasmiylashtirishdagi kasbiy, axloqiy ko'rinishi ish joyini va asboblarni tutishi, ilg'or tajriba, innovatsion jarayonlar, zamonaviy texnologiyalarni anglash va qo'llashning ijodiy qobiliyatlaridir.

Deontologik madaniyat biror kimsaga yoki narsaga bo'lgan ishonch, biror kimsa, voqea, hodisaga ishonch va ixlos bilan qarash hamda - inson ruhiyatining qandaydir ma'lumoti, matni, hodisasi, voqeasi yoki shaxsiy tasavvuri va aqliy xulosalari to'liq va e'tirozsiz qabul qilinadigan alohida holati deb ham tushuniladi. Deontologik madaniyat - kishining mehnat faoliyati, doimiy mashg'ulot turi ish turini malakali bajarishga imkon beradigan bilim, mahorat, tajribani talab etadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim siyosatining muhim omillaridan biri yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol qilib tarbiyalashdan iborat. Inson shaxsi haqida gap ketganda albatta ko'z o'ngimizda komillikka intilgan ma'naviy jihatdan yetuk jamiyatning taraqqiy etishiga munosib hissa qo'sha oladigan yurt ravnaqining buguni va ertasini o'ylaydigan shaxsni keltiramiz. Shu o'rinda prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning quyidagi fikrlarini keltiramiz: "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz".

Professor M.Ochilov o'qituvchi burchi to'g'risida ham o'z fikrini quyidagicha ifodalaydi: «O'qituvchi yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish sohasidagi o'z burchini zo'rlik tufayli yuklatilgan majburiyat emas, balki o'z xayotining ma'nosi, ishonch va vijdon da'vati deb xisoblaydi. Fuqarolik burchini his etmoq butun xalq va O'zbekiston davlatining buyuk kelajagi to'g'risida g'amxo'rlik qilishini taqozo etadi». O'qituvchining burchi, mas'uliyati va kasb odobi kabi

jihatlari, xattoki milliy dastur va «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunimizda ham o'z aksini topgan.

Ta'lim tashkilotlari, pedagog xodimlarning xuquqlari, sha'ni, qadr-qimmatini va ishchanlik obro'si davlat himoyasi ostida bo'ladi. Pedagog xodimlar quyidagi xuquqlarga ega: o'z sha'ni, qadr-qimmatini va ishchanlik obro'sini himoya qilish;

- o'quv dasturlari doirasida mualliflik dasturlarini ishlab chiqish;
- zamonaviy pedagogik shakllarni o'qitish, tarbiyalash vositalarini, usullarini erkin tanlash hamda ulardan foydalanishi;
- o'quv, uslubiy yo'l-yo'riqlardagi axborot resurs markazlaridan bepul foydalanish;
- pedagog xodimlar qonun xujjatlariga muvofiq, boshqa xuquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Pedagog xodimlarning deontologik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari:

- ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarining sha'ni, qadr-qimmatini va ishchanlik obro'sini hurmat qilishi;

- o'quv mashg'ulotlarini sifatli o'tkazishi;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, o'qitish va tarbiyaning ilg'or hamda innovatsion shakllari va usullaridan foydalanishi;

- ta'lim oluvchilarning psixologik va o'ziga xos xususiyatlarini, jismoniy va ruhiy salomatligini, fiziologik rivojlanishini hisobga olishi, jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan shaxslarni o'qitish uchun shart-sharoitlar yaratilishiga e'tibor karatishi;

- voyaga yetmagan ta'lim oluvchilar bilan ta'lim-tarbiya ishlarini ularning ota-onasi yoki boshqa qonuniy vakillari bilan hamkorlikda olib borishi;

- ta'lim tashkilotining ustaviga va (yoki) boshqa ta'sis xujjatlariga, ichki mehnat tartibi qoidalariga rioya etishi;

- o'z malakasini muntazam ravishda oshirib borishi, egallab turgan lavozimiga muvofiqlik jixatidan davriy attestatsiyadan o'tishi;

- tibbiy ko'rikdan o'z vaqtida o'tishi shart.

Pedagog xodimlarning zimmasida qonun xujjatlariga, shuningdek ta'lim oluvchi va ta'lim tashkiloti o'rtasida tuziladigan shartnomaga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

Pedagog xodimlarga pedagogik faoliyatni amalga oshirishda axloq va etika normalariga zid xarakterli sodir etish taqiqlanadi.

Bizning nazarimizda o'qituvchining deontologik madaniyati - quyidagi fazilatlar namoyon qilishi kerak:

1. O'qituvchi jamiyat xayotida ro'y berayotgan o'zgarishlar olib borilayotgan ijtimoiy islohotlar mohiyatini chuqur anglab yetishi hamda bu borada o'quvchilarga to'g'ri, asosli ma'lumotlarni bera olishi lozim.

2. Zamonaviy o'qituvchi ilm-fan, texnika va texnologiya yangiliklari, yutuqlaridan xabardor bo'lishi talab etiladi.

3. O'qituvchi o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqur, puxta bilimga ega bo'lishi, o'z ustida tinimsiz ishlashi zarur.

4. O'qituvchi pedagogika, psixologiya, pedagogik texnologiya, pedagogik mahorat fanlarining asoslarini puxta bilishi, ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, faoliyat tashkil etishi kerak.

5. O'qituvchi ijodkor, tashabbuskor va tashkilotchilik qobiliyatlariga ega bo'lishi shart.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi 2020 yil 27 sentabrdagi. O'RK-637-son qonuni. - Qonun xujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son

2. O.Musurmonova. Umumiy pedagogika. Toshkent. «O'zkitob savdo nashriyoti», 2020, 61-bet.

3. M. Ochilov Muallim - kalb me'mori. - T.: «O'qituvchi», 2001. 34-35 bet.

4. B.X.Xodjayev. Umumiy pedagogika. - T.: «Sano- standart» 2017, 86 b.

5. Sh.Qurbonov. Ta'limning yangi qadriyatlarini. «Ma'rifat» 25 sentyabr 1999., 75-76 son.

6. M.Ochilov. O'qituvchi odobi. T., 1997 yil.